

Partijdigheid in TV-interviews¹

Erica Huls & Jasper Varwijk

Het onderzoek beoogt een empirische bijdrage te leveren aan de discussie over de veronderstelde partijdigheid van de Nederlandse media. Verder beoogt het een conceptuele bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van een meetmethode voor partijdigheid in TV-interviews. De centrale vraag luidt: benaderen TV-interviewers politici van links, midden en rechts in gelijke mate scherp en aanvallend?

Het materiaal bestaat uit 12 interviews die vlak voor de verkiezingen van 2006 plaatsvonden in de Nederlandse talkshow Pauw & Witteman. In de analyse zijn vijf maten voor aanvallend interviewen van Clayman et al. (2007) toegepast: initiatief, directheid, assertiviteit, oppositie en het aanspreken op verantwoordelijkheid, alsook een zesde: vasthoudendheid.

De resultaten laten zien dat politici van links minder aanvallend benaderd worden dan politici in het midden en politici van rechts, ook wanneer allerlei factoren die een alternatieve verklaring kunnen bieden in de analyse worden betrokken. De conclusie luidt dat interviewers de invloed die ze hebben op de manier waarop politici zich presenteren op partijdige wijze inzetten.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding voor het onderzoek

In Nederland is de partijdigheid van media-interviewers een omstreden kwestie. Het is geen debat over journalistieke normen en waarden, maar over de journalistieke *praktijk*. Van Nederlandse media-interviewers wordt verwacht dat ze zich houden aan bepaalde basale maatstaven voor professioneel gedrag zoals onpartijdigheid en objectiviteit. Het debat is vooral gericht op de journalistieke praktijk op de Nederlandse radio en TV, die door de overheid gesubsidieerd wordt en een publieke functie heeft. De kritiek op journalisten betreft dat ze vooringenomen zijn, linkse idealen en meningen ondersteunen in plaats van rechtse en de toekomstige kiezer naar links in plaats van naar rechts sturen. Hier volgt een voorbeeld van een politicus die een journalist ervan beschuldigt partijdig te zijn. Het is afkomstig uit de ontbijtshow ‘Goedemorgen Nederland’, die op wekdagen door de KRO wordt uitgezonden. De interviewer is Sven Kockelmann en de geïnterviewde is de rechtse partijleider Geert Wilders.

Geïnterviewde: Nogmaals, wij zijn van de partij die zegt wat we vinden. U bent misschien van de partij die alleen maar wat zegt als het helpt.

Interviewer: Ik ben helemaal van geen enkele partij.

Geïnterviewde: Nou dat lijkt soms wat anders.

Interviewer: Waarom?

Geïnterviewde: Nou, uw vragen zijn vrij suggestief.

Dit debat over de partijdigheid van journalisten vormde de praktische aanleiding voor ons onderzoek. Hoewel het een empirische kwestie is, is onderzoek over deze kwestie schaars. We proberen dit hiaat op te vullen door de eventuele partijdigheid van Nederlandse media-interviewers te onderzoeken in hun benadering van politici van verschillende richting in de aanloop naar de verkiezingen van december 2006.

1.2 Interactie in tv-interviews

Wereldwijd is het TV-interview tegenwoordig een van de meest gebruikte en best ontwikkelde vormen van politieke communicatie (Elliott & Bull, 1996, p. 49). Vooral in de aanloop naar de verkiezingen verschijnen politici bijna dagelijks op TV. Gegeven het groeiende aantal zwevende kiezers kan het van doorslaggevend belang zijn voor een politicus toegang te krijgen tot het electoraat door middel van TV-interviews. Het is dus geen wonder dat politici erop gespitst zijn deze setting te benutten om kiezers te bereiken en aan te trekken.

Hoewel potentieel gunstig is het deelnemen aan een TV-interview ook riskant. Op meer traditionele politieke platforms zoals de redevoering of de politieke advertentie hebben politici de volledige controle over de inhoud en het proces. In het media-interview echter doet een derde partij mee, de interviewers, die veel van de controle overneemt. In hun institutionele rol als gespreksleider bepalen de interviewers de agenda, ze stellen de vragen, maken uit wie het woord krijgt en beslissen wanneer een vraag voldoende beantwoord is. Bovendien vervullen interviewers, als tussenpersoon tussen de politici en de kijkers thuis, een democratische functie doordat van hen verwacht wordt dat ze doorvragen op politieke kwesties en het openbare debat organiseren. Het is de taak van politici zich te presenteren aan de kijkers in reactie op moeilijke vragen, gesteld door interviewers die het gesprek aangaan als waakhonden van een op participatie gebaseerde democratie (Clayman et al., 2007, p. 23).

Verschillende vakgenoten hebben gewezen op een spanning in het huidige journalistieke beroep (Clayman & Heritage, 2002a, pp. 150-236; Hutchby, 2006, pp. 127-133). Enerzijds wordt neutraliteit in de zin van 'neutralism'¹ als een belangrijke voorwaarde gezien voor goede journalistiek: interviewers moeten in grote lijnen een 'balanced, impartial, or neutral stance' innemen ten opzichte van de beweringen en meningen van de geïnterviewde (Clayman & Heritage, 2002a, p. 199). Anderzijds is het de taak van de journalist - als kritische onderzoeker van de politieke praktijk en als voorstander van een op participatie gebaseerde democratie - indringende en kritische vragen te stellen en ontwijkende antwoorden te voorkomen. Om dus de 'echte' feiten te achterhalen, moeten journalisten hun bronnen kritisch tegemoet treden en geen 'neutrale' voortzetting zijn van het geluid dat de politicus laat horen. De journalisten reageren op deze spanning door vraagvormen te gebruiken die weliswaar geen persoonlijke plaatsbepaling bevatten, maar tegelijkertijd wel een kritische positie verwoorden, dat wil zeggen vraagvormen waarin een complexe positionering van participanten gerealiseerd is, zoals de formulering (Heritage, 1985, pp. 101-112) en het 'U zegt X, maar hoe zit het dan met Y?'-patroon (Hutchby, 1992, pp. 675-684). Daarbij zijn ze op 'neutralism' gericht door te claimen dat ze deze vormen met mate en op een voor alle politici gelijke wijze toepassen.

Onlangs hebben Clayman en Heritage een verfijnd categorieënsysteem ontwikkeld voor de analyse van de veelheid aan vraagvormen die interviewers gebruiken wanneer ze politici ondervragen, het Question Analysis System of QAS (Clayman & Heritage, 2002b, pp. 754-771; Clayman et al, 2007, p. 30). In totaal houdt het QAS rekening met tien kenmerken van vraagontwerp. Ze betogen dat de verschillende kenmerken meer algemeen duiden op 'adversarialness' (aanvallend zijn; scherp zijn), terwijl ze groepen vormen die op aspecten van scherp zijn duiden, zoals 'initiatief' en 'assertiviteit'. Dit QAS hebben ze ontwikkeld toen ze de historische trend probeerden vast te stellen dat journalisten Amerikaanse presidenten in persconferenties steeds aanvullender ondervragen, een trend die inderdaad gevonden werd. Het kan bijzonder nuttig zijn voor het probleem waar wij op gericht zijn. De toepassing ervan op de vra-

gen van Nederlandse interviewers wanneer ze politici van verschillende richting benaderen laat ofwel ‘gelijke behandeling’ zien, ofwel ‘bias’. Bovendien geeft een dergelijke toepassing inzicht in de kwaliteit van het QAS voor een andere context (VS vs. Nederland) en een ander type interview (persconferenties vs. TV-interviews).

Een ander aspect van partijdigheid waaraan we aandacht geven is de zogenaamde ‘coverage bias’, de bias in aandacht (D’Alessio & Allen, 2000, p. 136): journalisten zouden partijdig kunnen zijn in de fysieke hoeveelheid aandacht die de verschillende kanten in een discussie krijgen, dat wil zeggen, ze zouden bepaalde partijen meer spreekbeurten en spreektijd kunnen geven. Ons onderzoek heeft betrekking op ‘bias in aandacht’ en ‘bias in vraagontwerp’.

Het doel van dit onderzoek kan nu als een tweeledig doel worden samengevat:

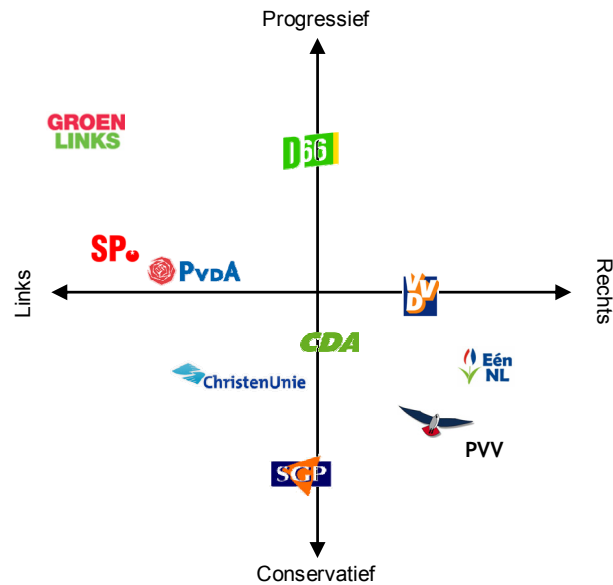
- 1 Het onderzoek beoogt empirische gegevens te verschaffen over de mogelijke partijdigheid van Nederlandse TV-interviewers en daarmee bij te dragen aan de opvulling van een hiaat in een actueel maatschappelijk debat.
- 2 We beogen het bestaande QAS verder te ontwikkelen en de ruimere toepasbaarheid te verhogen.

We zijn ons er wel van bewust dat we het complexe begrip ‘partijdigheid’ niet in alle denkbare opzichten onderzoeken. Het onderzoek is beperkt tot een aantal relatief veelomvattende aspecten van dit begrip.

2 Data en methode

Het onderzoek is een *meervoudige gevalstudie*: 12 interviews van de laat op de avond uitgezonden talkshow ‘Pauw & Witteman’ zijn geanalyseerd. De interviewers Jeroen Pauw en Paul Witteman ontvangen daarin gasten die een prominente rol spelen in de politiek, de cultuur en de wetenschap. De show duurt ongeveer een uur. Alle interviews op een na zijn uitgezonden in de tien weken voorafgaand aan de Kamerverkiezingen van 2006. De structuur van de programma’s was zo dat een lijsttrekker of Kamerlid van een politieke partij die actief deelnam aan de verkiezingstrijd gedurende 10 tot 15 minuten geïnterviewd werd, terwijl er twee of drie andere, niet-politieke gasten aan tafel zaten. Met behulp van Kieskompas –een sociologische ordening van de politieke partijen in Nederland, zie Figuur 1–, hebben we bepaald welke twee van de elf politieke partijen het meest prototypisch links waren, welke twee het beste de rechtervleugel konden vertegenwoordigen en welke twee representatief voor het centrum waren. Voor elk van deze zes partijen is een interview met de lijsttrekker en een interview met een Kamerlid in de analyse opgenomen. De verdeling van mannelijke en vrouwelijke politici is zo gelijk mogelijk gehouden. Tabel 1 geeft een overzicht van de interviews die geanalyseerd zijn.

De 12 interviews zijn getranscribeerd en in beurten waarin een vraag gesteld werd gesegmenteerd. We hebben een ruime notie ‘vraag’ gehanteerd (zie Huls, 2009, pp. 158-159). In totaal zijn 186 gespreksminuten en 700 vragen geanalyseerd.

Figuur 1 Positionering van de politieke partijen in Nederland op de dimensies 'links-rechts' en 'progressief-conservatief' (op basis van Kieskompas, 2007).

Tabel 1 Overzicht van de materiaalverzameling

Nr.	Datum	Politicus	Functie	Partij	Richting
01	03-11-06	Jan Marijnissen	♂ Lijsttrekker	SP	Links
02	30-10-06	Agnes Kant	♀ Kamerlid	SP	Links
03	17-11-06	Femke Halsema	♀ Lijsttrekker	GroenLinks	Links
04	18-01-07	Mariko Peters	♀ Kamerlid	GroenLinks	Links
05	09-11-06	Alexander Pechtold	♂ Lijsttrekker	D66	Centrum
06	11-09-06	Lousewies van der Laan	♀ Kamerlid	D66	Centrum
07	18-10-06	Jan Peter Balkenende	♂ Lijsttrekker	CDA	Centrum
08	13-09-06	Maxime Verhagen	♂ Kamerlid	CDA	Centrum
09	07-09-06	Mark Rutte	♂ Lijsttrekker	VVD	Rechts
10	06-11-06	Rita Verdonk	♀ Kamerlid	VVD	Rechts
11	14-11-06	Marco Pastors	♂ Lijsttrekker	Eén NL	Rechts
12	25-10-06	Joost Eerdmans	♂ Kamerlid	Eén NL	Rechts

De *analyse* is gericht op bias in aandacht (krijgen de verschillende politieke partijen even veel spreekbeurten en spreektijd?) en bias in vraagontwerp (worden de verschillende politieke partijen met dezelfde soort vragen bejegend?). Aansluitend op het QAS zijn de volgende vijf aspecten van het vraagontwerp onderzocht:

1 *Initiatief.* Interviewers kunnen ervoor kiezen relatief passief te zijn in de zin dat ze de politicus maximaal de ruimte geven om een antwoord te construeren en weinig beperkingen opleggen. Ze kunnen echter ook initiatief nemen door hun vragen uit te werken en ze zo te formuleren dat de agenda voor de reactie beperkt is. Een manier om initiatief te tonen is de vraag V inleiden met uitspraken U, zoals in voorbeeld 1.

Voorbeeld 1 Inleiding van de vraagstelling (IR = Paul Witteman, GI = Jan Marijnissen)

IR:	U ¹ →	Jan Marijnissen, je was er inderdaad niet bij, want RTL had ervoor gekozen om een tweedebat te organiseren.
	U ² →	Femke Halsema zei daar in 'De leugen regeert' hele boze woorden over.
	U ³ →	Andre Rouvoet liet vanmorgen in De Volkskrant weten dat hij het een vorm van kiezersbedrog vond.
	V →	Vind je dat ook?

Een andere manier is meer dan een vraag in een (en dezelfde) beurt stellen.

2 *Directheid.* Interviewers kunnen zich direct (d.w.z. kort en bondig) uitdrukken, maar ze kunnen hun vragen ook op een meer indirecte en voorzichtige wijze formuleren. In het laatste geval houdt de interviewer rekening met potentieel gezichtsverlies van de geïnterviewde. Indirect geformuleerde vragen worden als beleefder waargenomen. In interviews neemt indirectheid doorgaans de vorm aan van een expressie die voorafgaat aan de eigenlijke vraag en deze in een kader plaatst. Deze expressies verwijzen ofwel (1) naar de intentie, motivatie en mogelijkheid van de interviewer om de vraag te stellen (zie voorbeeld 2), of (2) naar het vermogen of de bereidheid van de geïnterviewde om de vraag te beantwoorden.

Voorbeeld 2 Referentie interviewer (IR = Jeroen Pauw, GI = Rita Verdonk)

IR:	V →	<u>Mag ik je vragen</u> om een klein stukje voor te lezen?.
GI:		Ja.

3 *Assertiviteit.* Geen enkele vraag is volledig neutraal. De notie 'assertiviteit' verwijst naar de mate waarin aspecten van het vraagontwerp verwachtingen uitdrukken over het antwoord. In principe zijn er twee manieren om 'suggererende' vragen of vragen met een antwoordtendens te maken. Men kan de vraag vooraf laten gaan door beweringen en argumenten ten gunste van een van de antwoordalternatieven. Ook kan men kan de vraag in de suggestieve zinsmodus stellen. Beide manieren zijn in voorbeeld 3 gecombineerd.

Voorbeeld 3 Suggestieve inleiding en suggestieve vraagstelling (IR = Jeroen Pauw, GI = Alexander Pechtold)

IR:	U ¹ →	Nou ja, kijk, vanuit die doodstraf, je kunt toch ook zeggen dat als Saddam Hoessein wordt uitgeleverd aan een tribunaal.
	U ² →	Waar waar de de meeste partijen het allemaal mee eens waren dat dat tribunaal er was, want het eigen volk zou die man moeten berechten.
	U ³ →	En als je dan weet dat in die cultuur doodstraf bovenaan staat,
	V →	Dan is het toch niet zo gek dat die Saddam Hoessein ook die doodstraf krijgt?

4 *Oppositie.* Oppositie heeft betrekking op de mate waarin de interviewer standpunten inneemt, tegengesteld aan die van de geïnterviewde. Oppositie vindt

plaats wanneer de vraag openlijk kritisch is met betrekking tot de geïnterviewde en zijn of haar partij. Interviewers kunnen tegengestelde gezichtspunten uitdrukken ofwel in de inleiding op de vraag, ofwel in het ontwerp van de vraag zelf. Inleidingen zijn opposerend wanneer ze afwijzende of negatief evaluerende opmerkingen over uitingen en handelingen van de geïnterviewde bevatten. Oppositie in de vraag zelf is aan de orde wanneer de interviewer het openlijk oneens is, tegenspreekt of negatief evalueert.

Voorbeeld 4   *Opponerende inleiding (IR = Jeroen Pauw, GI = Jan Peter Balkenende)*

IR:	U →	<i>We hadden gisteravond hier wethouder Aboutaleb uit uh Amsterdam. Uhh die zich nogal opwond over het feit dat juist uh dit kabinet onder uw leiding zo weinig aandacht had gegeven voor de uhh problemen die Amsterdam met dit probleem heeft. Ik haal we laten even dat fragmentje terugzien.</i>
	V →	<i>We en zijn benieuwd hoe uw reactie daarop is?</i>

5   *Verantwoording.* Verantwoording verwijst naar de mate waarin de interviewer de geïnterviewde expliciet vraagt om zijn of haar politiek te verantwoorden. De interviewer accepteert een politieke beslissing niet zonder argumentatie. Hij daagt de geïnterviewde uit om zijn politieke gedrag te rechtvaardigen. De interviewer kan zijn vraag op formeel ‘neutrale’ wijze formuleren en gewoon vragen waarom de politicus zo deed als hij deed, of hij kan, zoals in voorbeeld 5, meer beschuldigend de politieke beslissing als twijfelachtig of onverklaarbaar afschilderen.

Voorbeeld 5   *Beschuldigende verantwoordingsvraag (IR = Paul Witteman, GI = Mark Rutte)*

IR:		<i>Staat er iets over in het verkiezingsprogramma van de VVD?</i>
GI:		<i>Nee.</i>
IR:	V ¹ →	<i>Hoe kan dat?</i>
	V ² →	<i>Is <u>toch</u> een belangrijk onderwerp geweest? Bolkestein is er jaren mee aan de slag geweest.</i>

We hebben het QAS uitgebreid met een zesde analytisch gezichtspunt, *vasthoudendheid*. Clayman en Heritage (2002b, p. 749) stellen dat het QAS gebruikt kan worden om zowel het vraagontwerp te analyseren in TV-interviews als in persconferenties. Zij gaan daarmee echter voorbij aan een belangrijk verschil tussen de twee contexten. In tegenstelling tot de persconferentie, waar de politicus de beurten zo verdeelt dat een interviewer telkens één en incidenteel twee vragen kan stellen, waarna de beurt naar de volgende overgaat, staat het TV-interview een langere, samenhangende reeks van vragen toe van eenzelfde interviewer. Hoewel dit een klein verschil lijkt, heeft het relatief grote gevolgen: in het TV-interview kan de interviewer reageren op de adequaatheid van de antwoorden en in een vragenreeks diverse middelen aanwenden om een antwoord te verkrijgen dat meer bloot legt. Ons begrip vasthoudendheid heeft betrekking op gedrag van de interviewer in dergelijke sequenties van vragen.

6   *Vasthoudendheid.* De interviewer kan het antwoord van de politicus gewoon als antwoord aannemen. Hij kan echter ook vasthouden door de vraag te herhalen, expliciet melding te maken van de ontwijkende reacties van de politicus of de politicus te interromperen.

De interviewer is bijvoorbeeld vasthoudend in voorbeeld 6, waar hij de Minister van Vreemdelingenzaken en Integratie Rita Verdonk vraagt naar haar reactie op

de scherp geformuleerde kritiek van haar collega-minister en partijgenoot Pieter Winsemius op haar functioneren. Winsemius heeft namelijk gesteld dat hij haar portefeuille wil overnemen omdat haar integratiepolitiek mislukt is.

Voorbeeld 6 Herhaling vraagstelling en interruptie (IR = Paul Witteman, GI = Rita Verdonk)

IR:	<i>Dus hij (d.w.z. Winsemius) zei vermoedelijk wel van "Ik wil dat (d.w.z. Verdonks portefeuille overnemen) wel gaan doen en dat wil ik eigenlijk wel zeggen bij Buitenhof". Wat zei u toen?</i>
GI:	<i>Nou, ja, maar ik bedoel: hij mag dat zeggen als hij dat wil. En ik mag daar mijn reactie op geven [die (weken) [die ik heb.</i>
IR: V →	<i>[En die was? [En wat was uw reactie dan?</i>

Elke in het interviewmateriaal voorkomende vraag van de interviewer is beoordeeld op de aan- of afwezigheid van de specifieke indicatoren voor de zes aspecten van vraagontwerp (zie bijlage III in Varwijk, 2008). Deze beoordeling, die door Jasper Varwijk is uitgevoerd, was vaak op vormaspecten van de vraag gebaseerd, en daardoor met een relatief hoge betrouwbaarheid te maken (Clayman et al, 2007, p. 31). Probleemgevallen zijn door de beide onderzoekers besproken en via de opstelling van codeerrichtlijnen consistent afgehandeld. Daarnaast heeft een derde onderzoeker een onafhankelijke beoordeling van 5% van de vragen uitgevoerd. Deze beoordeling is vergeleken met die van Varwijk en de Cohens Kappa, een maat die inzicht geeft in de overeenstemming tussen de beoordelaars, is berekend (Cohen, 1960). De kappawaarden voor de zes aspecten van vraagontwerp waren: initiatief .91; directheid 1.00; assertiviteit .78; oppositie .71; verantwoording 1.00; vasthoudendheid .56.³

Stel dat we een verband vinden tussen de politieke richting van de geïnterviewde en de aspecten van vraagontwerp en dat dit verband de in de inleiding aangeduide richting heeft: rechts wordt aanvullender benaderd dan links. De conclusie dat de interviewers partijdig zijn, is dan nog prematuur, omdat het verband door andere factoren dan door de politieke richting gedetermineerd kan zijn. Het is bijvoorbeeld goed denkbaar dat een ontwijkend antwoord van de politicus de interviewer als het ware dwingt tot meer assertiviteit en vasthoudendheid bij zijn volgende vraag. Als rechtse politici dit antwoordgedrag meer vertonen dan linkse, dan mag de gevonden bias niet worden toegeschreven aan de partijdigheid van de interviewer, maar is deze 'eigen schuld'. Op basis van eerder onderzoek naar interactie (in TV-interviews) en de relatie tussen media en politiek zijn de meest relevant geachte factoren die een alternatieve verklaring kunnen vormen geselecteerd en meegenomen in het onderzoek. Het zijn er twaalf. Een aantal daarvan heeft betrekking op de wijze van reageren van de geïnterviewde in de beurt voorafgaand aan de vraag: was daar sprake van een antwoord of van een vorm van vraagontwijking? Een analyse van vraagontwijking is overigens niet eenvoudig. We hebben ons hier gebaseerd op eigen onderzoek en onderzoek van anderen (onder meer Harris, 1991; Clayman, 2001; Kuiper, 2006; Huls, 2008 en 2009). Het komt erop neer dat 23 vormen van vraagontwijking zijn onderscheiden. Deze zijn onder vier factoren samengebracht: 1) spelen met de gespreksrol; 2) spelen met de beurtwisselingsregels; 3) beleefdheidsstrategie en 4) beantwoordingstrategie.

Vijf factoren zijn onlosmakelijk aan de geïnterviewde verbonden: diens 'gender', functie (is hij of zij partijleider of Kamerlid?), politieke ervaring, de politieke positie van de partij van de geïnterviewde (met regeringsverantwoordelijkheid of in de

oppositie) en de stand van zijn of haar partij in de peilingen (de steun voor de partij kan toenemen, gelijk blijven of dalen).

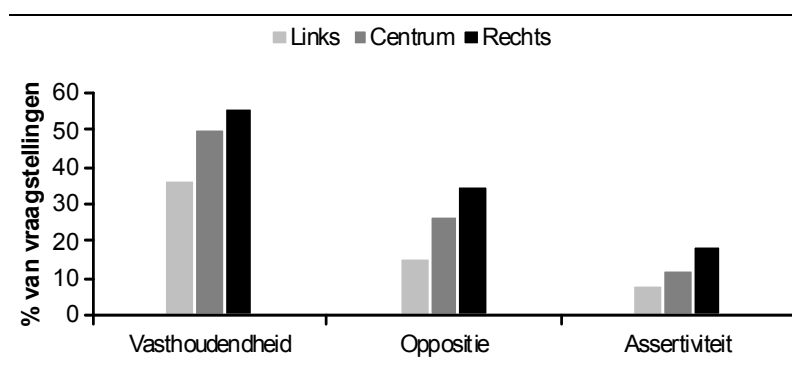
De laatste drie factoren zijn door de interviewers bepaald. Het is mogelijk dat een van beide interviewers bias vertoont en de andere niet. Ook kan het onderwerp van gesprek – betreft het een nationale kwestie (ja of nee) of de internationale politiek (ja of nee) – het aanvallende gedrag van de interviewers beïnvloed hebben.

De coderingen zijn in SPSS ingevoerd en geanalyseerd. Daarbij zijn de voor het type data geëigende procedures gebruikt (Kinnear & Gray, 2001). Dat houdt in dat de twee metrische variabelen (de hoeveelheid toegekende spreekbeurten en spreektijd) met ANOVAs en MANOVAs zijn geanalyseerd. De overige variabelen hebben een nominaal meetniveau en zijn met behulp van kruistabellen, χ^2 -toetsen en binaire logistische regressies geanalyseerd.

3 Resultaten

Bias in *aandacht* is niet gevonden. De politici van verschillende richting kregen een gelijk aantal spreekbeurten (gemiddeld aantal 58,3) en ook een gelijke spreektijd (gemiddeld ruim 15 minuten).

Bias in *vraagontwerp* is op drie van de zes onderzochte aspecten gevonden. Er was geen bias in *initiatief*, *directheid* en *verantwoording*. Wel was er bias in *assertiviteit*, *oppositie* en *vasthoudendheid*. Figuur 2 geeft meer inzicht in deze bias. We zien drie keer hetzelfde patroon van ongelijke behandeling (vasthoudendheid: $\chi^2(2) = 19,05$; $p < .001$; oppositie: $\chi^2(2) = 22,95$; $p < .001$; assertiviteit: $\chi^2(2) = 11,12$; $p < .005$). De voorlopige conclusie luidt dat interviewers systematisch minder scherp zijn wanneer ze linkse politici interviewen, dat ze scherper zijn met politici uit het midden en het scherpst tegenover rechtse politici.

Figuur 2 Vasthoudendheid, oppositie en assertiviteit per politieke richting

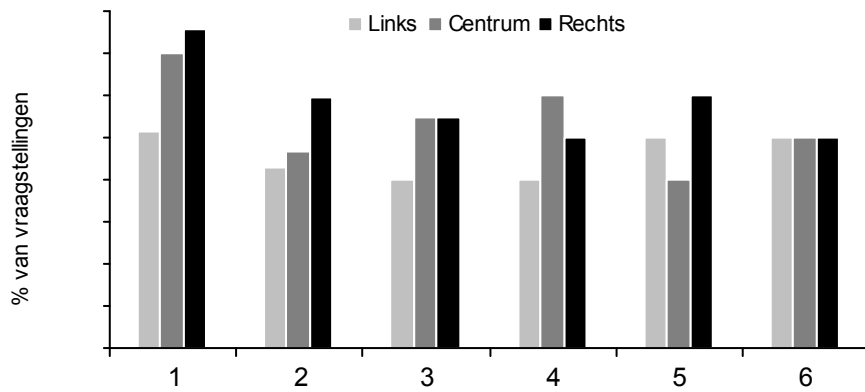
In paragraaf 2 is echter geopperd dat dit patroon aan andere factoren te wijten kan zijn dan de politieke richting van de geïnterviewde. 12 factoren die een alternatieve verklaring kunnen bieden zijn eerst onderzocht qua effect op vasthoudendheid, oppositie en assertiviteit. Bij deze 36 effectbepalingen (12 contextfactoren x 3 aspecten van vraagontwerp) vonden we 13 keer een significant effect. Vervolgens zijn we met

behulp van contextspecifieke kruistabellen nagegaan hoe dit effect uitpakte in waar het eigenlijk om gaat: de bias in de relatie tussen politieke richting en vraagontwerp.

De staafdiagrammen 1 en 2 in Figuur 3 bevatten een voorbeeld van zo'n effectbepaling en contextspecifieke analyse. De interviewers zijn vasthoudender na een zogenaamd inadequaat antwoord (de scores in 1 zijn hoger dan in 2), maar hun partijdigheid treedt zowel in context 1 op als in context 2. Dit aspect van het antwoordgedrag van de politici is dus wel van invloed op het vraagontwerp, maar het levert geen verklaring op voor de partijdigheid van de interviewers.

Vasthoudendheid na een inadequaat (1) en adequaat antwoord (2); centrumpolitici even aanvallend benaderd als rechts (3); centrumpolitici meer aangevallen dan rechts (4); centrumpolitici minder aangevallen dan links en rechts (5); gelijke behandeling (6)

Figuur 3 Patronen in de contextspecifieke analyse van de relatie tussen politieke richting en de vijandigheid van de vraagstelling.

Op deze wijze zijn we nagegaan wat er gebeurt met de bias in het vraagontwerp in de 26 verschillende contexten die horen bij de 13 factoren die invloed bleken te hebben op vraagontwerp. We vonden daarbij overwegend (16 keer) het patroon dat linkse politici minder aanvallend worden benaderd dan centrumpolitici, terwijl rechtse politici het meest aanvallend worden benaderd, het patroon van de staafdiagrammen 1 en 2 dus. Verder vonden we variatie in de positie van de centrumpolitici. Ze werden in zes contexten even aanvallend benaderd als rechts. Dit is gevisualiseerd in staafdiagram 3. In één context werden ze meer aangevallen dan rechts. Dit is gevisualiseerd in staafdiagram 4. Eén keer werden ze minder aangevallen dan rechts én links, zoals gevisualiseerd in staafdiagram 5. Dat rechts aanvallender wordt benaderd dan links komt echter ook in deze patronen naar voren. Het zijn dus ook patronen van bias ten gunste van links. Een gelijke behandeling zoals gevisualiseerd in staafdiagram 6 is twee keer gevonden: deze kwam naar voren in de vasthoudendheid van de interviewers wanneer ze Kamerleden benaderden en wanneer de voorafgaande beurt van de politicus direct was. We concluderen dat in bijna alle (24 van de 26) bestudeerde contexten linkse politici met significant minder vasthoudendheid, oppositie en assertiviteit worden benaderd dan rechtse politici.

Het onderzoek van de factoren die een alternatieve verklaring hadden kunnen bieden voor de gevonden interviewerbias, heeft geen alternatieve verklaring opgeleverd (zie voor meer details Varwijk, 2008, pp. 40-48). Sommige factoren hebben wel een effect op de scherpheid van de vragen van de interviewers, maar niet op het partijdige gebruik van scherpe vragen. Meer algemeen luidt de conclusie van dit onderzoek dan ook dat de interviewers de invloed die ze hebben op de wijze waarop politici zich presenteren op partijdige wijze aanwenden. Linkse politici worden minder scherp en aanvallend benaderd dan politici uit het centrum of van rechts.

4 Discussie

De doelstelling van dit onderzoek was tweeledig. Enerzijds wilde het onderzoek bijdragen aan de ontwikkeling van een meetinstrument voor aanvallend vraagontwerp in TV-interviews; anderzijds was het doel het leveren van een bijdrage aan de discussie over de partijdigheid van de Nederlandse media.

4.1 Het meetinstrument voor aanvallend vraagontwerp

Het QAS bleek een hanteerbaar instrument voor de analyse van aanvallend vraagontwerp. Het kon betrouwbaar worden toegepast (zie paragraaf 2), terwijl de validiteit is onderbouwd in eerder onderzoek van degenen die het ontwikkeld hebben (Clayman et al, 2007, p. 27 en 32).

In dit onderzoek is *vasthoudendheid* als zesde aspect van aanvallend vraagontwerp toegevoegd aan het QAS. Doel van deze uitbreiding was een betere afstemming van het systeem, dat tot nu toe enkel op persconferenties was toegepast, op de specifieke context van het TV-interview. Vasthoudendheid bleek frequent voor te komen in de onderzochte TV-interviews. Bijna de helft van de vraagstellingen (48,4%) vertoonde een vorm van vasthoudend vraagontwerp, waarmee de relevantie van dit aspect voor de analyse van TV-interviews is aangetoond. Bovendien liet een post-hoc analyse van de relatie tussen de verschillende aspecten van aanvallend vraagontwerp zien dat vasthoudendheid een lage correlatie heeft met de andere aspecten (variërend van .01 met verantwoording tot .16 met oppositie). Het onderzoek van de vasthoudendheid heeft het beeld van de interviewerbias completer gemaakt, terwijl vasthoudendheid een ander aspect vertegenwoordigt van de overkoepelende notie 'aanvallendheid'. Wel was de betrouwbaarheid van de codering niet optimaal (zie noot 3).

Naast het verkennen van mogelijke uitbreidingen is het ook belangrijk stil te staan bij de mogelijkheid dat het systeem te uitgebreid is. Vooral het aspect *directheid* past er wellicht niet in. Het onderscheidde zich namelijk van de andere aspecten van het QAS in die zin dat één politicus een duidelijk andere behandeling kreeg dan de overige elf: de Minister-President Balkenende werd significant vaker indirect benaderd. Deze voorkeursbehandeling is enerzijds in overeenstemming met de beleefdheidstheorie (Brown & Levinson, 1987), volgens welke indirectheid gerelateerd is aan percepties van het machtsverschil tussen spreker en geadresseerde, en anderzijds in strijd met de opvatting van het QAS, dat directheid ziet als aspect van het construct 'aanvallendheid'.

4.2 Partijdigheid van de media

Ons onderzoek heeft een interviewerbias uitgewezen die niet verklaard kon worden door een van de vele factoren in de onderzoeksopzet. Als de in het onderzoek meege-

nomen contextfactoren de interviewerbias niet kunnen verklaren, waar komt deze dan uit voort? Hebben we factoren over het hoofd gezien?

We hebben veel aandacht besteed aan het antwoordgedrag van de geïnterviewde, maar mogelijk te weinig aan de *waarheidswaarde* of *kwaliteit* van de antwoorden. Wanneer linkse politici vaker gelijk hebben dan rechtse en wanneer hun antwoorden kwalitatief beter zijn, is het niet meer dan redelijk dat de interviewers bij links minder scherp en aanvallend zijn. We hebben de waarheidswaarde van de beweringen of de kwaliteit van de antwoorden echter niet onderzocht, omdat we vreesden dan in een wespennest terecht te komen. Toch hoeft deze verklaring bij nader inzien niet als ‘niet te onderzoeken’ te worden afgeserveerd. Het is mogelijk in vervolgonderzoek de transcripten kwalitatief en diepgaand te bestuderen en verschillende zogenaamd ‘minimaal contrasterende paren’ te analyseren (Brown & Gilman, 1989): sequenties van uitingen die op vergelijkbare kwesties met een vergelijkbare relatie tot de werkelijkheid betrekking hebben, en die alleen verschillen in de politieke richting van de geïnterviewde. Al verklaart een dergelijke analyse de hier gevonden partijdigheid wellicht ook niet, hij kan wel het inzicht in de precieze werking ervan vergroten. Dat is winst.

Tot slot nog een kanttekening over de *generaliseerbaarheid*. De resultaten van dit onderzoek laten zien dat een belangrijk politiek platform in de aanloop naar de Tweede-Kamerverkiezingen van 2006 niet onpartijdig was. De late night talkshow van Pauw en Witteman was echter niet het enige podium waarop politici zich aan het publiek presenteerden. Dit onderzoek is een gevalstudie, waarvan de uitkomsten niet kunnen worden gegeneraliseerd naar andere TV-programma’s, radio- of kranteninterviews, of media in het algemeen. In dit kader is het interessant te kijken naar de missie van de Nederlandse Publieke Omroep, waarvan de eerste zin luidt: “De Nederlandse Publieke Omroep is van en voor iedereen, overal en altijd” (Missie en Strategie, z.j.). Volgens UvA-onderzoeker Scholten (in Wind, 2007) is het idee dat “de afzonderlijke omroepverenigingen gekleurd mogen zijn, maar dat ze samen zorgen voor voldoende pluriformiteit”. Vanuit deze visie is onze uitkomst dat Pauw & Witteman ‘links’ zijn opmerkelijk, maar niet zorgwekkend wanneer er voldoende ‘rechtse’ media tegenover staan. Inzicht daarin ontbreekt echter. Er is dan ook meer onderzoek nodig naar andere interviewers, programma’s, omroepen, zenders en vormen van media. Alleen dan is het mogelijk generaliserende uitspraken te doen over de partijdigheid van de Nederlandse media.

Noten

1. Aan dit onderzoek hebben de volgende mensen bijgedragen. Miriam Lauers is de derde beoordelaar in de betrouwbaarheidsanalyse geweest. Carel van Wijk heeft de statistische analyses geautoriseerd. Marc Swerts heeft een eerdere versie van dit artikel becommentarieerd. Twee anonieme reviewers van de VIOT-bundel hebben belangrijke suggesties gegeven voor de verbetering van dit artikel. Wij zijn hen daarvoor zeer erkentelijk.
2. ‘Neutralism’ wordt in de vakliteratuur onderscheiden van ‘neutrality’ (Clayman & Heritage, 2002a). De vragen in media-interviews kunnen in absolute zin niet voldoen aan de norm van ‘neutrality’: de selectie van topics en contexten is niet neutraal, vragen bevatten onvermijdelijk presupposities die meer of minder problematisch zijn voor de geïnterviewde en vragen zijn zo geformuleerd dat ze een bepaalde verwachting van het antwoord oproepen.
3. De betrouwbaarheid van de codering van de vasthoudendheid is met .56 niet optimaal. De kappawaarden van de onderliggende indicatoren ‘herhaling van de vraag’, ‘de politicus

aanspreken op vraagontwijking' en 'interruptie' waren respectievelijk .47, .47 en .66. Deze betrouwbaarheden kunnen worden verbeterd door meer formele definities en specifiekere codeeraanwijzingen.

Literatuur

- Brown, R., & Gilman, A. (1989). Politeness theory and Shakespeare's four major tragedies. *Language in Society*, 18, 159-212.
- Brown, P., & Levinson, S. (1987). *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cohen, J. (1960). A coefficient of agreement for nominal scales. *Educational and Psychological Measurement*, 20, 37-46.
- Clayman, S. E. (2001). Answers and evasions. *Language in Society*, 30, 403-442.
- Clayman, S. E., Elliott, M. N., Heritage, J., & McDonald, L. L. (2007). When does the watchdog bark? Conditions of aggressive questioning in presidential news conferences. *American Sociological Review*, 72, 23-41.
- Clayman, S. E., & Heritage, J. (2002a). *The News Interview: Journalists and Public Figures on the Air*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Clayman, S. E., & Heritage, J. (2002b). Questioning presidents: Journalistic deference and adversarialness in the press conferences of Eisenhower and Reagan. *Journal of Communication*, 52, 749-775.
- D'Alessio, D., & Allen, M. (2000). Media bias in presidential elections: A meta-analysis. *Journal of Communication*, 50, 133-156.
- Elliott, J., & Bull, P. (1996). A question of threat: Face threats in questions posed during televised political interviews. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 6, 49-72.
- Harris, S. (1991). Evasive action: How politicians respond to questions in political interviews. In P. Scannell (Ed.), *Broadcast Talk* (pp. 76-99). Londen etc.: Sage.
- Heritage, J. (1985). Analyzing news interviews: Aspects of the production of talk for an overhearing audience. In T. A. v. Dijk (Ed.), *Handbook of Discourse Analysis, Vol. 3* (pp. 95-119). New York: Academic Press.
- Huls, E. (2008). Haagse antwoorden: Een onderzoek naar genderverschillen in politieke interviews. *Tijdschrift voor Genderstudies, themanummer Gender en Linguïstiek*, 1, 53-66.
- Huls, E. (2009). Vraagontwijking: Een glibberig fenomeen. In A. Backus, M. Keijzer, I. Vedder & B. Weltens (Eds.), *Artikelen van de zesde Anéla-conferentie* (pp. 153-162). Delft: Eburon.
- Hutchby, I. (1992). The pursuit of controversy: Routine skepticism in talk on 'talk radio'. *Sociology*, 26(4), 673-694.
- Hutchby, I. (2006). *Media Talk: Conversation Analysis and the Study of Broadcasting*. Maidenhead: Open University Press.
- Kieskompas. Geraadpleegd 24 maart 2007 op <http://tweedekamer.kieskompas.nl/>.
- Kinnear, P.R. & Gray, C.D. (2001). *SPSS for Windows Made Simple, Release 10*. Hove: Psychology Press.
- Kuiper, Y. (2006). *Vraagontwijking: Verschillen tussen mannelijke politici, vrouwelijke politici en niet-politici*. Masterscriptie, Universiteit van Tilburg, Tilburg.
- Missie en Strategie. (z.j.). Geraadpleegd 20 juni 2009, op <http://portal.omroep.nl/nossites?nav=eayitCsHjCqBfElCcBV>

- Varwijk, J. (2008). *Rechts, links of rechtschapen; Een gespreksanalytische benadering van neutraliteit in politieke TV-interviews*. Masterscriptie, Universiteit van Tilburg, Tilburg.
- Wind, M. (2007, 24 november). Publieke Omroep: Het blijft kleven, dat linkse imago. *Trouw*. Geraadpleegd 20 juni 2009, op <http://www.trouw.nl/krantenarchief/>

Huls & Varwijk